

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОВЧИННИКОВА Альбіна Петрівна

УДК 340.1

**ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ДУДЧЕНКО Валентина Віталіївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ТИХОМИРОВ Олександр Деонисович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри теорії та історії держави і права;

кандидат юридичних наук
ГАЛИЦЬКИЙ Ігор Володимирович,
Інститут міжнародних відносин Національного
авіаційного університету,
доцент кафедри міжнародного права

Захист відбудеться 2 липня 2016 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 31 травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.В. Горобець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний філософсько-правовий дискурс не може вважатися повноцінним без звернення до фундаментальних питань зв'язку права та культури, їх взаємозанурення. Соціальну ідентифікацію права може бути всебічно осмислено лише в площині культурного виміру правових феноменів. Це не тільки детермінує вектор розвитку філософсько-правової думки, що характеризується популяризацією правової герменевтики та антропології, а й зумовлює загальну спрямованість філософії права на пояснення того, як культурні процеси впливають на функціонування правової сфери. Значної ваги також набувають проблеми, пов'язані з культурологічним виміром права, що визначається актуальністю пошуку його різноманітних контекстів. У правовій сфері «переломлюються» різні соціальні процеси і часто саме за рахунок права вони набувають інституціоналізації. Правова культура утворює особливий пласт соціальної реальності, що уможливорює подібні «рефракції» (П. Бурдє).

У той же час категорія правової культури у вітчизняній юриспруденції, як і в юриспруденції більшості постсоціалістичних країн, виявляється монополізованим об'єктом дослідження в рамках загальнотеоретичної юриспруденції, рідше – соціології права. Такий стан речей не сприяє усвідомленню глибинних пластів і вимірів правової культури з точки зору її впливу на формування та закріплення правової реальності.

Незважаючи на те, що правова культура в останні роки набула значної популярності як предмет дисертаційних досліджень й окремі її аспекти розкриті в дисертаціях І. П. Зеленко, В. В. Карпуніної, А. С. Нікуліна, І. В. Осики, Р. А. Сербина, А. В. Скуратівського та ін., можна констатувати, що значна кількість філософсько-методологічних проблем, пов'язаних із цим концептом, лишаються нерозв'язаними. Як уявляється, це зумовлює необхідність виходу за рамки звичної для теорії та соціології права методології та пошук відповідних підходів у сфері філософсько-правової рефлексії.

Феноменологія як актуальний метод сучасної філософії права пропонує ряд інструментів, що дозволяють подолати однобічність осмислення правової культури. Розробка феноменологічної концепції правової культури покликана допомогти заповнити прогалину в філософсько-правових знаннях, пов'язану з невикористанням цієї категорії для пояснення специфіки сучасного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) і плану науково-дослідної роботи кафедри

загальнотеоретичної юриспруденції «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у виробленні цілісної феноменологічної концепції правової культури. Задля досягнення цієї мети в роботі поставлено ряд задач:

визначити проблемний простір правової культури як предмета філософсько-правового дискурсу;

виявити характерні риси філософського (аксіологічного) підходу до розуміння правової культури;

охарактеризувати загальні ідеї соціологічного підходу до розуміння правової культури;

розкрити зміст антропологічного повороту в розумінні правової культури;

сформулювати постулати інформаційно-семіотичної концепції правової культури;

показати специфіку правової феноменології як сфери осмислення правової культури;

окреслити сферу культурологічного виміру правових феноменів;

розкрити феноменологічні аспекти статичності та динаміки правової культури;

охарактеризувати концепти правової культури, показати їх структуру та динаміку, зв'язок із мовою сучасного права;

виявити зв'язок між правовою культурою та правовою комунікацією в сучасному суспільстві.

Об'єктом дослідження виступає правова культура як філософсько-правова категорія.

Предмет дослідження – феноменологічний вимір правової культури.

Методи дослідження. Під час написання дисертації було використано підходи і методи, притаманні неklasичній (сучасній) філософії права, які застосовувалися на основі принципу міждисциплінарності. Використання антропологічного підходу (пп. 1.4, 2.2) дозволило показати плюралістичний характер правової культури, неможливість її зведення до суми правових феноменів і правових традицій. Семіотичний підхід було використано для характеристики відповідної концепції правової культури (п. 1.5), а також для виявлення специфічних рис правової комунікації в рамках правової культури (п. 3.2). Аксіологічний підхід дозволив розглянути правову культуру з точки зору її ціннісних параметрів (п. 1.1) і з позицій ціннісної визначеності культурного осмислення права (п. 2.1). Базовим методом, що його було використано у дослідженні, став феноменологічний, за допомогою якого було визначено зміст правової культури як зв'язаності культурних концептів (п. 3.1), показано її статичність та динаміку. Також у роботі використано загальнонаукові методи: системний, аналогії, екстраполяції, порівняння тощо.

Теоретична основа дисертації. Доктринальну базу дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних спеціалістів у сфері проблем правової культури, серед яких особливо слід виділити: С. С. Алексєєва, О. М. Балінську, О. М. Барусова, В. А. Бачиніна, В. С. Бігуна, Ю. Ю. Ветютнева, М. М. Вопленко, К. В. Горобця, Р. Дворкіна, З. Н. Каланадришвілі, Д. А. Керімова, А. А. Козловського, О. М. Литвинова, С. І. Максимова, В. С. Нерсисянца, Ю. М. Оборотова, О. І. Овчиннікова, Р. А. Познера, О. В. Полякова, О. Є. Проць, П. М. Рабиновича, Р. А. Ромашова, В. П. Сальникова, А. П. Семітко, С. С. Силби, С. М. Скуріхіна, М. Б. Смоленського, Е. Ф. Усманова, Ю. Хабермаса, І. Л. Честнова, Д. Л. Кольмана (D. L. Coleman), Дж. С. Фішера (J. C. Fisher), Л. М. Фрідмана (L. M. Friedman), Г. П. Гленна (H. P. Glenn), Б. Холла (B. Hall), К. Н. Левелліна (Karl N. Llewellyn), Н. Мейзі (Naomi Mezey), М. Дж. Озіл (M. J. Osiel), Дж. Дж. Сейвелсберга (J. J. Savelsberg), Е. Вотсона (A. Watson), Дж. Б. Уайта (J.B. White) та ін. Варто згадати й спеціалістів у сфері соціології та філософії культури: Дж. Александера, А. Бергсона, П. Бурдьє, Е. Гідденса, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, Е. Кассіпера, К. Касторіадіса, М. Мамардашвілі, П. Рікера, П. Сорокіна, Ю. С. Степанова, Ш. Ейзенштадта та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше розроблено цілісну феноменологічну концепцію правової культури. Основні позиції наукової новизни може бути конкретизовано у таких положеннях:

уперше:

доведено, що концепти правової культури є змодельованими культурним досвідом суб'єкта права, що пояснює популяризацію в юриспруденції напрямів досліджень, які намагаються виявити ці контексти: «право і література», «право у кінематографі», «право і мультикультуралізм», адже розглядаючи правові феномени з позицій позаправового досвіду, тим самим ініціюється деструкція раціональних схем правопізнання, що є передумовою феноменологічної редукції;

обгрунтовано релевантність феноменологічної методології проблемам осмислення правової культури, у зв'язку з чим розкрито зміст правової культури як системи концептів, в яких поєднуються універсальні та соціокультурні смисли правової реальності, і які утворюються як згустки безпосереднього правового досвіду суб'єктів права в їх інтерсуб'єктивній взаємодії;

визначено зміст і форму буття концептів правової культури, продемонстровано їхню багатошарову природу: концепт правової культури розкриває нові пласти свого змісту при зануренні в нього, коли спочатку проявляється його буквальний зміст (концепт тотожний поняттю), потім – пасивний (концепт як форма історичної колективної пам'яті) і нарешті – активний (концепт як інструмент інтерпретації правової реальності);

розкрито значення концептів правової культури для правової комунікації, за допомогою чого пояснено феномени колективної пам'яті в праві, культурного захисту і динаміки правової культури;

розроблено методологічні засади застосування культурологічного підходу до права, який є стратегією дослідження правової реальності, націленою на виявлення його позаправових контекстів, в яких переломлюються семіотичні, герменевтичні та антропологічні аспекти права;

удосконалено:

філософсько-правові інтерпретації правової культури, зокрема в аспекті її взаємозв'язку з правовою комунікацією та іншими правовими феноменами;

методологічні аспекти правової феноменології, особливо з точки зору її використання для аналізу правової культури, її структури, змісту, статичності та динаміки;

вчення про правові концепти в ракурсі їхніх відмінностей від правових понять і категорій;

набули подальшого розвитку:

ідеї семіотичної концепції правової культури з точки зору впливу правової культури на правову комунікацію;

питання типологізації концепцій правової культури у розрізі з'ясування релевантності її аксіологічних, соціологічних, антропологічних та інформаційно-семіотичних теорій потребам та цілям філософсько-правових рефлексій концептів правової культури та їх динаміки;

уявлення про статичність та динаміку правової культури з позицій ідей формування колективної пам'яті про право та її збереження в умовах міжкультурної взаємодії.

Практичне значення отриманих результатів. Результати й висновки дисертації може бути використано в: науково-дослідній сфері – для подальшого поглиблення уявлень про природу та функції правової культури як філософсько-правової категорії, для розвитку правової феноменології як актуальної методологічної програми сучасної філософії права; освітній сфері – для вдосконалення та доповнення навчальних курсів з дисциплін «Філософія права», «Загальнотеоретична юриспруденція», «Теорія держави та права», «Історія філософії права» та ін.; у правотворчій і правозастосовчій сферах – для вироблення нормативних моделей культурного захисту й механізмів збереження культурної колективної пам'яті.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія», а також в рамках всеукраїнських і міжнародних конференцій: «Twórczość i dialog – teoria i praktyka. Intelktualiści i młoda

inteligencja w Europie przemian» (Варшава, 11–13 вересня 2004 р.); «Правове життя сучасної України» (21–22 травня 2010 р., 20–21 травня 2011 р., 20–21 квітня 2012 р.; 16–17 травня 2014 р.); «Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія» (Одеса, 9 грудня 2011 р.); «Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції» (Одеса, 20–21 березня 2012 р.); «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (Одеса, 30 листопада 2012 р.); «Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави» (Одеса, 12 грудня 2012 р.); «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (13–14 лютого 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою здобувача, усі висновки й положення розроблені ним самостійно. У співавторстві опубліковано один розділ в колективній монографії, в якому обґрунтовується релевантність загальної параметричної теорії систем проблемам юриспруденції.

Публікації. Результати дослідження відображено в 21 публікації, із яких 7 опубліковані у фахових виданнях (у тому числі 1 – в зарубіжному виданні), чотирьох монографіях, із яких одна – індивідуальна і три – колективні, а також у 10 інших публікаціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 200 сторінок, з них 25 сторінок – список використаних джерел, який містить 263 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і наукову новизну теми дослідження, зазначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, проаналізовано методологічні основи. Охарактеризовано теоретичне і практичне значення одержаних результатів, викладено відомості про апробацію та публікації основних положень і висновків дослідження.

У **першому розділі «Філософсько-правові інтерпретації правової культури»**, який складається з п'яти підрозділів, аналізуються сучасні концепції правової культури, що тією чи іншою мірою зумовлюють простір її інтерпретацій у філософсько-правовому дискурсі.

Підрозділ 1.1 «Правова культура у філософсько-правовому дискурсі» присвячено методологічним проблемам осмислення правової культури як предмету філософсько-правової рефлексії. Показано, що для пострадянської юриспруденції характерною є методологічна орієнтація, відповідно до якої правова культура інтерпретується як певний аспект правової системи (іноді – правової реальності). Лише протягом останніх років починає формуватися саме філософсько-правовий дискурс правової культури,

якому властива центрованість довкола герменевтичних, антропологічних та аксіологічних проблем цього феномену. Утім місце правової культури серед філософсько-правових концептів є усе ще невизначеним. Показано шлях розвитку концепту правової культури як частини англо-американської та континентальної традицій правової думки у ХХ ст. Особлива увага приділена впливу на становлення сучасного розуміння правової культури появи міждисциплінарних дослідницьких напрямів, особливо – соціології права, антропології права, цивілізаційних правових концепцій.

У *підрозділі 1.2 «Аксіологія в дослідженні правової культури»* показано, яким чином аксіологічні ідеї у сучасній філософії права впливають на осмислення правової культури.

Розкрито характерні риси аксіологічного дискурсу правової культури, в якому відбувається апеляція до абсолютної цінності правової культури як сфери, в якій акумулюються найбільш прогресивні, сприятливі для забезпечення балансу сил і інтересів спільноти блага. Такий підхід є домінантним у сучасній філософії права, оскільки він дозволяє зробити наголос на прогресизмі й на необхідності сприйняття правової культури як певного досягнутого суспільством рівня правової досконалості. З іншого боку, таке бачення правової культури базується на методологічних засадах монізму, коли критерій зіставлення рівня розвитку правових культур пов'язаний, як правило, з європоцентристською установкою. Важливим є також інше слабе місце цього підходу: ціннісні критерії, які традиційно констатуються як визначальні, формуються максимально абстрактно та розпливчато, що, по суті, робить неможливим будь-який емпірично орієнтований аналіз феноменів правової культури. Правова культура опиняється поняттям із гранично широким змістом, що розмиває її межі. Більше того, якісність правової культури, яка є її фундаментальним параметром, знаходиться в самій правовій сфері, й правова культура замикається сама на собі.

Підрозділ 1.3 «Соціологічний вимір осягнення правової культури» присвячено критичному осмисленню найбільш популярного підходу до розуміння правової культури у пострадянській юриспруденції, виявленню його недоліків та переваг.

Соціологічний вимір правової культури дозволяє розкрити її змістовні характеристики не стільки через ідеї правових цінностей, скільки через проблему формування образу права та його інституційних проявів окремими індивідами. Відтак, соціологічний підхід до правової культури використовується для пояснення природи правової культури, виходячи з розробок соціологічної науки. Представники соціологічного підходу розглядають правову культуру на двох рівнях: по-перше, як характеристику розвитку правових явищ на певному етапі розвитку суспільства; по-друге, як якісну характеристику сприйняття права та правової поведінки окремої особистості. Особлива роль за такого бачення правової культури відводиться

діяльності в сфері права, адже саме за рахунок дій суб'єктів права відбувається інституціоналізація правових феноменів та типізація моделей правової поведінки. Відтак, правова культура постає як глибоко соціально зумовлене явище, унікальне для кожного суспільства. Не менш важливим методологічним наслідком соціологічного бачення правової культури є ідея правокультурності, що активно використовується для характеристики ступеня інтегрованості окремого індивіда до сформованих у суспільстві правових інститутів. Основною проблемою соціологічного бачення правової культури є те, що в ньому абсолютизується її інституційний аспект, унаслідок чого проігнорованими лишаються ті форми й сфери правової культури, які лежать за межею її інституційного прояву. Це зумовлює нерелевантність такого підходу до плюралістичних суспільств, в яких не завжди є можливість встановити домінуючу форму правової культури.

Підрозділ 1.4 «Антропологічний поворот у розумінні правової культури» присвячено дослідженню того впливу, який справило на філософсько-правову концепцію правової культури становлення юридичної антропології.

Ключовою методологічною засадою юридичної антропології є партикуляризм, відповідно до якого жодної універсальної, рівною мірою застосовної до всіх суспільств моделі правової культури немає і не може бути. З позицій антропологічного підходу важливого значення набуває концепт правової традиції як структури, на тлі якої відбувається розгортання правової культури. Правова традиція виступає інструментом, за допомогою якого відбувається трансляція правової культури, її збереження та примноження. Правова культура при цьому виявляється концентрованою не довкола цінностей, як за аксіологічного підходу, і не довкола соціальних інститутів, як у випадку з її соціологічним баченням, а довкола суб'єкта, який постає основним її носієм та відтворювачем. Акцент на суб'єктності правової культури є одним із варіантів її деоб'єктивізації, наслідком чого є теза про непорівнюваність правових культур, адже жоден критерій порівняння не може розглядатися як об'єктивний. Отже, юридична антропологія дозволила звільнити філософсько-правовий дискурс від європоцентризму, але в той же час занурила його в ціннісний релятивізм, який унеможливило сприйняття правової культури як повноцінного предмету рефлексії.

У **підрозділі 1.5 «Інформаційно-семіотичний підхід до правової культури»** розглядаються методологічні підвалини розгляду правової культури в розрізі її символічного буття.

Правова культура може сприйматися як інтерсуб'єктивне явище, що формується в результаті взаємодії на основі обміну інформацією та семіотичних кодів. Звідси, вона формується радше як своєрідний символічний простір, в якому виникають смисли, аніж як соціальний інститут чи сукупність цінностей. Це дозволяє відмовитися від багатьох

методологічних штампів, які супроводжують сприйняття правової культури в сучасній юриспруденції, зокрема, вийти за межі прогресизму та об'єктивізму, а так само подолати вади антропологічного партикуляризму.

Незважаючи на розповсюдження та популярність семіотичного підходу як такого, який можна застосовувати практично в будь-якій сфері, сьогодні з'являється все більше його критиків. Так, правова семіотика передбачає, що смисл можна пояснити просто через структури правового тексту. Цю точку зору критикують як прояв лінгвістичного детермінізму. Чисто структуралістська семіотика не цікавиться питаннями створення об'єктів, інтерпретацією різними аудиторіями чи навіть намірами автора тексту. Вона ігнорує конкретні практичні ситуації та культурні, соціальні, економічні та політичні контексти.

У другому розділі «Феноменологічні основи правової культури», який складається з двох підрозділів, запропоновано методологічні засади концепції правової культури, яка має в своїй основі уявлення про право як про систему феноменів.

Підрозділ 2.1 «Правові феномени та їх культурологічний вимір» має на меті продемонструвати зв'язок правової феноменології із культурологічним баченням правової реальності.

Беручи за основу феноменологічний метод, можна констатувати, що право підлягає феноменологічній редукції в тому сенсі, що воно може розглядатися як річ, осягнення якої можливе в умовах винесення «за дужки» питання щодо її існування. Як форма особистого досвіду, право існує тут-і-зараз, і в цьому сенсі правові феномени не можуть бути описані як формальні структури, їх дескрипція базується на очевидностях, які є можливими лише у контексті чуттєво-раціонального сприйняття.

Культурологічний підхід до права є такою філософською стратегією дослідження правової реальності, яка має на меті виявлення культурно-антропологічних її аспектів, як явних, так і латентних, на основі діалогічного бачення юридичних текстів. Культурологічний підхід до права націлений на його сприйняття саме в такому інтерсуб'єктному концептуальному смислі: право – це завжди традиція, і якщо смисл руйнується, то право втрачає свій первісний сенс для носіїв цієї традиції. Якщо в призмі інших підходів і методів право розглядається в структурному вимірі, то культурологічний підхід передбачає системний, ґрунтуючись на постулаті, що не існує знання про право «взагалі», воно завжди повинно бути змістовним. Цей зміст визначається саме концептами правової культури, які постають як особливі феномени.

Правові феномени з позицій культурологічного підходу завжди перебувають у контексті, який є сформованим очевидностями, які, своєю чергою, є змодельованими культурним досвідом суб'єкта. Звідси стає зрозумілою популяризація в юриспруденції напрямів досліджень, які намагаються виявити ці контексти: «право і література», «право у кінематографі», «право і мультикультуралізм». Розглядаючи правові

феномени з позицій позаправового досвіду, тим самим ініціюється деструкція раціональних схем правопізнання, що є передумовою феноменологічної редукції.

У підрозділі 2.2 *«Статика і динаміка правової культури у феноменологічному вимірі»* аналізується поєднання традиційності та новачіності в правовій культурі як феноменологічна проблема.

На відміну від традиційного підходу, в рамках якого статика та динаміка правової культури розкриваються в розрізі її структурних та функціональних характеристик, правова феноменологія апелює до статичних характеристик колективної пам'яті та її змін у процесі правового розвитку. Взаємний вплив права та колективної пам'яті – напрям дослідження правової культури, який дозволяє побачити, яким чином смисли, цінності, ідеї правової культури відображаються та зберігаються в колективній пам'яті. Колективні спогади здатні надавати дію механізму права, виступати фактором втягнення конкретних індивідів у колективну діяльність, формувати колективну та індивідуальну ідентичності. Впливаючи на функціонування права, колективна пам'ять використовує різні способи пам'ятування. Такими ж різноманітними є й носії колективних спогадів. Правова культура, таким чином, з точки зору її статичного виміру, розглядається як форма колективної правової ідентичності, що виражається в наявності спільного для значної кількості людей правового досвіду, який законсервований в інститутах і процедурах.

Динамічні характеристики правової культури часто пов'язують з проблематикою правової акультурації. Феноменологічне розуміння динаміки культури може бути перенесене на інтерпретацію динаміки правової культури через аналіз ролі правосвідомості як рушійної сили культурних змін. Адже в феноменології культура стає не об'єктом розгляду «збоку», а безпосереднім змістом наших думок, стикаючись у нашій свідомості з нашими турботами, радощами та переживаннями, але не втрачаючи при цьому своєї інтерсуб'єктивності.

Таким чином, динаміка правової культури може розглядатися не тільки з позицій комунікації між різними правовими культурами, діалогу правових культур і правової акультурації, а й із більш широкої перспективи – змін у праві, спровокованих змінами в надрах правової культури. Отже, динаміка правової культури завжди пов'язана з аспектом її критики, однак критики, яка здійснюється всередині правової культури. Тут виявляють себе внутрішні протиріччя, незмінно присутні в будь-якій правовій культурі, які супроводжують її розгортання в соціальності.

Третій розділ *«Смисли правової культури та їх осягнення»* складається з двох підрозділів, в яких розглядаються питання структури й змісту концептів правової культури, а також їх вплетеність у процеси правової комунікації.

У підрозділі 3.1 *«Концепти правової культури: поняття, структура, динаміка»* виявляються особливі складові правової культури,

які є результатами і одночасно інструментами її феноменологічного редукування – концепти правової культури.

Концепт в культурології – це поняття, розширене в результаті його існування в суспільному середовищі в неперервному процесі інтерпретацій. На відміну від поняття, яке має насамперед логіко-семантичне навантаження, концепт є багатошаровим утворенням, що має унікальні риси в кожній культурі. Таке сприйняття концептів наводить на думку, що розуміння правової культури можливе лише в призмі вибудовування їх системи, нанизування нових смислів. Тобто, якщо поняття визначаються, то концепти переживаються, охоплюючи не тільки логічний зміст, а й аспекти їх наукових, психологічних, художніх, емоційних, різних побутових ситуативних інтерпретацій.

Структура концептів правової культури передбачає їх розгляд як багатошарових феноменів, коли на кожному новому кроці розуміння їх смислу розкриваються все нові інтерпретації. Поверхневим шаром концепту виступає його буквальний зміст. На цьому рівні концепт правової культури, по суті, тотожний поняттю. Наступним шаром концепту є пасивний, чи історичний. Цей шар концепту має дві основні характеристики. По-перше, він знаходить своє вираження в колективному несвідомому, існує в латентній сфері правового мислення. По-друге, для його осягнення важливою стає історична пам'ять про концепт. Пасивний шар концепту правової культури пов'язаний з її статикою як формою колективної пам'яті. В активному чи актуальному шарі концепту правової культури знаходять своє вираження культурні конотації концепту в тій соціальній ситуації, яка характеризує його наявне буття. Для активного шару концепту найбільш характерними є вже не апелювання до традиції, а пошук новацій у розумінні правових смислів.

Підрозділ 3.2 «Правова культура і правова комунікація» присвячений проблемам застосування феноменологічного розуміння правової культури та її концептів при побудові філософсько-правових рефлексій щодо правової комунікації.

Специфіка феноменологічного підходу до аналізу сутності комунікації в тому, що культурно-антропологічним змістом процесів соціальної комунікації є трансляція людських смислів. Смысл – найважливіший концепт філософського вчення про людину, який задає гуманітарну розмірність культурних артефактів людського пізнання та діяльності. Критикується підхід, відповідно до якого правова культура оголошується винятково сферою правової комунікації. Безумовно, її комунікативна функція є вкрай важливою, але при цьому інтенціональність правової культури спрямована на позакомунікативні елементи правосвідомості. Концепти правової культури можуть бути сформовані не лише в процесі мовного дискурсу, але й за рахунок залучення нових смислів. Основною особливістю феноменологічного підходу до правової комунікації є парадоксальним чином структурований спротив «спокусі мовою». Цей спротив може

виражатися у вигляді відсторонення від заданих термінологічних і теоретичних конструкцій, які виникають через звички або автоматизм правового мислення.

ВИСНОВКИ

У дисертації поставлено та вирішено актуальну наукову проблему: виявлення специфіки феноменологічного виміру правової культури. Основні висновки дослідження є такими:

1. Правова культура належить до числа найбільш складних категорій юриспруденції, стосовно визначення якої ведуться нескінченні дискусії. Незважаючи на наявність великої кількості публікацій з цієї теми як у рамках філософії права, так і в контексті загальної теорії права, поняття правової культури залишається розмитим, уявлення про неї – ідеалізованими, а сам її зміст є наповненим такою кількістю сенсів, що виглядає швидше порожнім. Причина такої незгасної цікавості до правової культури полягає в тому, що вона являє собою, передусім, інтерсуб'єктну сферу людського життя, постає як система концептів, тобто особливих смислів, які утворюють межі між правовими та неправовими рефлексіями. В найбільш загальному вигляді можна стверджувати, що сьогодні існують принаймні чотири основні підходи до правової культури: філософський (його друга назва – ціннісно-якісний), соціологічний, антропологічний та інформаційно-семіотичний.

2. Правова культура з позицій філософського підходу постає як певна сфера ідеального, як зразок, який втілює в собі все позитивне, все, що йде на користь правовому розвитку суспільства. При цьому з точки зору представників філософського підходу до правової культури остання розглядається як явище, що за своїм обсягом є значно ширшим від права. Така думка заснована на розгляді права з позицій нормативного підходу (так зване вузьке визначення права), коли воно розуміється як система формально-визначених правил поведінки, забезпечуваних державою. Таким чином, уся решта елементів правової дійсності, які не є «юридичними» за своєю природою, але входять у певний правовий простір, й мають охоплюватися поняттям правової культури. Тож сама правова культура ніби виводиться за межі «суто правового», виявляється відірваною від реального права, перебуває виключно в сфері бажаного, ідеального права.

Філософський підхід до правової культури безпосередньо пов'язує правову культуру з загальним контекстом культури, таким чином включаючи всю правову сферу в систему цінностей, що їх виробило й транслює суспільство. Втім філософське бачення правової культури, так чи інакше, укорінено в ідеї розвитку, яка дозволяє відмежувати розвинуту правову культуру від нерозвинутої: стосовно будь-якої правової культури, тої, що існує чи існувала, завжди можна говорити про певний якісний рівень її буття, який визначається шляхом порівняння. Це передбачає наявність такого собі «ідеального типу» правової культури, що його беруть

за зразок, на який дослідник орієнтується в пошуках тих універсалій, які визначають «якісність».

3. Соціологічний підхід до правової культури дозволяє показати специфіку правової культури, базуючись на засновку про те, що правова культура – це, в першу чергу, система суспільних інститутів, які формуються на основі тих чи інших цінностей, що їх розділяють чи не розділяють люди та їх об'єднання. Представники соціологічного підходу розглядають правову культуру на двох рівнях: по-перше, як характеристику рівня розвитку правових явищ на конкретному етапі розвитку суспільства; по-друге, як якісну характеристику окремої особистості з точки зору сприйняття нею права та її правової поведінки. Для визначення рівня правової культури в соціологічному підході використовується поняття правокультурності. Правова культура являє собою систему ціннісно-нормативних та інформаційних компонентів правової реальності, яка виражена в системі смислів і артефактів, та утворює специфічну особисту та суспільну правокультурність. Введення категорії «правокультурність» дозволяє, на думку прихильників соціологічного підходу, виділити серед усіх проявів правової культури саме ті її компоненти, які виражають прогресивність в правовому розвитку особистості та суспільства.

4. За допомогою антропологічного підходу можна подолати домінування соціо- та державоцентричних установок, що передбачають пріоритет цілого (суспільства, держави, традиції) над частиною (людиною), та сконцентруватися саме на людині як первинній правовій реалії. Головним досягненням цього підходу, безсумнівно, є ідея того, що правова культура повинна й може розглядатися тільки в нерозривному зв'язку з розумінням феномена людини, її проблем, бажань, намагань, уявлень про себе та навколишній світ. Але такий антропологічний вимір правової культури повинен спиратися на ті характеристики людини, що притаманні їй в сучасному світі, а не на теоретичні схеми ідеальної моделі гіпотетично існуючої людини. Сучасна людина є ніби «розірваною» на безліч ідентичностей, дезорієнтованою посеред багатовимірності сьогоденного світу, поглинутою віртуальним світом. В зв'язку з цим змінюється і образ суб'єкта права, але у наукових публікаціях із цієї проблематики все ще бачимо переважання класичних ідей про людину як суб'єкта права та носія правової культури.

5. Позбутися оціночного підходу до правової культури вдалося представникам інформаційно-семіотичної концепції, в рамках якої вона розуміється як синтез усієї наявної правової інформації (сукупності регулятивів, цінностей в сфері правової дійсності), яка накопичується, зберігається та передається в суспільстві за допомогою знакових систем, створених людьми. Однак деякі дослідники дотримуються думки про те, що розглядати правову культуру лише як сукупність правової інформації, накопиченої людьми за допомогою знакової системи, означає залишити за її рамцями духовну складову, яка є фундаментом будь-якої правової

культури. До того ж, деякі регулятиви правової поведінки знаходяться поза інформаційним полем, не піддаються об'єктивації, оскільки розташовані в несвідомому пласті психіки людини.

6. Правова феноменологія з-поміж усіх інших підходів вирізняється акцентом на культурному вимірі права. Загальна спрямованість філософсько-правових досліджень вбачається у визначенні місця права в загальній структурі культури. Це актуалізує розгляд права з використанням культурологічного підходу, розробка та використання якого останнім часом перебувають на узбіччі філософсько-правових досліджень. Застосування культурологічного підходу до права пов'язано з тим, що більшість артефактів культури є концептами, тобто їх значущість і зміст визначаються не через онтологічні якості та параметри їх буття, а через наявну правову традицію. Культурологічний підхід до права є такою філософською стратегією дослідження правової реальності, що має на меті виявлення культурно-антропологічних її аспектів, як явних, так і латентних, на основі діалогічного бачення юридичних текстів. Засновуючись на подібних міркуваннях, можна виділити кілька суттєвих зрізів, властивостей культурологічного підходу до права. Культурологічний підхід є завжди антропологічним. Яка б з існуючих концепцій культури не застосовувалася, в якому б сенсі дослідник не розумів право, в будь-якому випадку формування, статика й динаміка культури глибинним чином занурені в традицію, яка склалася. Культурологічний підхід до права є герменевтичним. Правовий простір в такому розумінні уявляється континіумом, що існує та змінюється за власним внутрішнім ритмом від народження і до згасання. Культурологічний підхід до права є також семіотичним. Правова система розглядається як складна комунікативна система, яка є інтегрованою в правову культуру. Послання антропологічних, герменевтичних та семіотичних зрізів культурологічного підходу до права дозволяє стверджувати, що його методологічне призначення полягає в тому, щоби представити право з феноменологічної точки зору, тобто як глибоко індивідуальне, інтенціональне знання, що залежить від індивідуального та соціального досвіду.

7. Культурологічний вимір права пов'язаний із суттєвим зрушенням в уявленнях про те, яким чином формується та діє право. Юридична наука відійшла від дослідницької парадигми, наріжним каменем якої був формальний закон. Право не залишилося осторонь тих змін, які відбувалися в інших соціальних науках в ХХ ст. «Культурний поворот» у вивченні права набув форм різноманітних нових наукових напрямів: критичні правові дослідження, «право та економіка», «право і література» тощо. Таке багатоголосся «оновленого» дискурсу про право створює нові можливості в осмисленні та ракурси розуміння правової культури. Але в той же час і вкотре актуалізує прикордонне становище правової культури – десь на межі права і культури. Існує ряд підходів до співвідношення останніх. По суті, представники цих підходів намагаються знайти детермінантну сферу у цій дихотомії: довести первинність права чи навпаки – культури щодо права.

Культурологічний контекст правових феноменів пов'язаний із зануреністю права в систему загальної культури, що породжує кілька значимих висновків. Зокрема, зануреність права в культуру було розкрито за такими напрямками: по-перше, через феномен часу як «параметр концептуалізації права», вплив характеру сприйняття людиною часу на функціонування права; по-друге, через ідею мультикультуралізму, яка символізує відмову від уявлень про універсальність права; по-третє, через феномен «культурного захисту» як найбільш яскравого прикладу того, як мультикультуралізм вплинув на право.

8. Класичний розгляд статичного аспекту правової культури через її структуру є обмеженим у тому сенсі, що не дає уявлення про те, чому певні компоненти, патерни правової культури зберігаються та яким чином відбувається це збереження. Тому доцільним і плідним є погляд на статистику правової культури з точки зору механізмів колективної пам'яті. Саме з останньою пов'язано збереження правової культури та передача з покоління в покоління культурних смислів, цінностей та уявлень. Сьогодні дослідження колективної пам'яті в юридичній площині пов'язані з тим, як право бере участь у формуванні колективної пам'яті, та як пам'ять конструює правові сенси та значення, впливає на функціонування правових інститутів. Такі розвідки найчастіше належать до сфери міжнародного права і стосуються більшою мірою питання правосуддя перехідного періоду (*transitional justice*).

Взаємовплив права та колективної пам'яті є напрямом дослідження правової культури, що уможливорює бачення того, яким чином сенси, цінності, ідеї правової культури відлунюються та зберігаються в колективній пам'яті. Колективні спогади здатні активувати механізм дії права, бути фактором залучення конкретних індивідів до колективної діяльності, формувати колективну та індивідуальну ідентичність. Впливаючи на функціонування права, колективна пам'ять «використовує» різні способи пам'ятання. Різноманітними є й самі носії колективних спогадів. Це й правові документи міжнародного права, які є пам'яттю про минуле насильство та водночас втіленням накопиченого досвіду, формалізованого у мові права.

Що ж до культурної динаміки, то її не може бути обмежено лише проблемами акумуляції. Динаміка культури – це складне багатогранне явище, тому серед різних наукових шкіл не існує єдності в його трактуванні. Феноменологічне розуміння динаміки культури може бути перенесене на інтерпретацію динаміки правової культури через аналіз ролі правосвідомості як рушійної сили культурних змін. Адже у феноменології культура є не об'єктом розгляду «з боку», вона є безпосереднім змістом наших думок.

9. Розуміння правової культури є можливим лише в призмі вибудовування системи її концептів, нанизування нових смислів. Тобто, якщо поняття визначаються, то концепти переживаються, охоплюючи не тільки логічний зміст, а й аспекти їх наукових, психологічних, художніх,

емоційних, різних побутових ситуативних інтерпретацій. У той же час концепти гранично мінімальні та прості, оскільки людина не в змозі засвоїти великі фрагменти інформації протягом короткого періоду часу. Структура концептів правової культури зумовлює їх розгляд як багатопланових феноменів, коли на кожному новому кроці розуміння їх значення розкриваються все нові й нові інтерпретації. Поверхневим шаром концепту виступає його буквальный зміст. Наступним шаром концепту є пасивний чи історичний. Цей шар має дві основні характеристики. По-перше, він знаходить своє вираження в колективному несвідомому, існує в латентній сфері мислення. Пасивний шар концепту правової культури визначається також особливими стереотипними формами правового мислення. Найбільшу цікавість становить активний або актуальний шар концепту правової культури. В ньому знаходять своє вираження культурні конотації концепту в тій соціальній ситуації, яка характеризує його наявне буття. Активному шару концепту притаманним є вже не апеляція до традицій, а пошук новацій у розумінні правових смислів. Правова культура, розглянута як система концептів, бачиться як каркас, глибинна структура правової сфери, саме вона визначає місце права в загальному контексті культури, способи та схеми правового мислення, а також сприйняття ключових правових інститутів і норм.

10. Як «правова культура», так і «правова комунікація» являють собою достатньо широкі та складні поняття, які часто зустрічаються як у наукових текстах, так і в повсякденному мовленні. Дослідження з вибудовування моделі складної взаємозалежності та взаємопроникнення цих двох явищ найчастіше лежать у площині проблеми міжкультурної комунікації. Зокрема, західні вчені виробили велику кількість підходів до співвідношення між культурою та комунікацією.

Серед цих підходів і феноменологічний, який відходить від концентрації на проблемі знакового опосередкування інформаційної взаємодії (що характерно, наприклад, для семіотичного підходу, в контексті якого відбувається обговорення цього питання у вітчизняній науці) й фокусується на суб'єкті комунікації. Культурно-антропологічним змістом процесів соціальної комунікації є трансляція людських смислів. Соціально-феноменологічне бачення смислової структури соціального світу означає, що як сама комунікативна ситуація, так і об'єкти, що знаходяться в її межах, мають різне значення для комунікативних партнерів. Ситуація, в якій знаходяться комуніканти, для кожного з них є біографічно детермінованою. Іntenціональність людської свідомості передбачає принципову неможливість зрозуміти щось за когось іншого. Тобто індивідуальний досвід, освіта, культура провакують різноманіття ракурсів сприйняття.

Дотично до права це феноменологічне бачення культури та комунікації може бути застосоване при осмисленні комунікативних практик в межах процесу правозастосування. До прикладу, розуміння суддею певної життєвої ситуації, ситуації правозастосування зумовлено контекстом, що

являє собою його освіту, особистий правовий досвід, особливості його власної біографії, риси правового мислення.

На протигагу існуючій точці зору, вважаємо, що правову комунікацію не може бути включено як компонент у правову культуру чи навпаки. Взаємодія між культурою та комунікацією є більш складною та неоднозначною. Говорити про те, що правова культура виконує комунікативну функцію, яка проявляється в забезпеченні зв'язків між правовими акторами, в цілому можливо. Однак, із іншого боку, це може бути невиправданим спрощенням, оскільки у випадку з міжкультурною правовою комунікацією правова культура може стати швидше бар'єром, аніж ефективним засобом для взаємодії. Це безпосередньо пов'язано з ідеєю включеності людини в систему культури через феномен мови. Наше бачення іншої правової культури завжди опосередковано таким собі мовним трафаретом. В цьому сенсі феноменологія, неабияк переймаючись проблемою мови, «наполягає» на максимальному опорі мисленнєвому і мовному автоматизму, пропагує свободу від уже прокреслених схем сприйняття, від усталених уявлень та оцінок.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Овчиннікова А. П. Цінності культури та цивілізація / А. П. Овчиннікова. – Одеса : Юрид. л-ра, 2010. – 287 с.
2. Овчиннікова А. П. Творчий характер юридичної педагогіки / А. П. Овчиннікова // Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 369–380.
3. Овчиннікова А. П. Системний підхід як загальнонаукова передумова методології юриспруденції / А. П. Овчиннікова, А. Ю. Цофнас // Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 86–97.
4. Ovchinnikova A. Losy kultury humani-styczney / A. Ovchinnikova // Uniwersalizm i Twórczość / Redakcja Jan Łaszcyk. – Warszawa, 2009. – S. 88-96

Статті у фахових виданнях:

5. Овчиннікова А. П. Концепты правовой культуры / А. П. Овчиннікова // Юридичний вісник. – 2014. – № 3. – С. 6-11.
6. Овчиннікова А. П. О культурологическом подходе к праву / А. П. Овчиннікова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія Право. – 2015. – Вип. 30. – Т. 2. – С. 197-200.

7. Овчинникова А. П. Об универсальности системного подхода / А. П. Овчинникова // Наукові праці Одеської юридичної національної академії. – 2008. – Т. 7. – С. 31-41.

8. Овчинникова А. П. Социологический подход к правовой культуре / А. П. Овчинникова // *Legea si Viata*. – 2015. – Februarie. – P. 70-74.

9. Овчинникова А. П. Философские интерпретации правовой культуры / А. П. Овчинникова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 2. – С. 4–7.

10. Овчинникова А. П. Філософські підходи до поняття динаміки культури / А. П. Овчинникова // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2013. – Т. XIII. – С.132-141.

11. Овчинникова А. П. Юридичне мовлення: системні та несистемні характеристики / А. П. Овчинникова // Актуальні проблеми держави і права. – 36. наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2005. – Вип. 25. – С. 74-79.

Публікації апробаційного характеру:

12. Овчинникова А. П. Диалог, диалектика, и гармонизация культур / А. П. Овчинникова // *Materialy VII Międzynarodowej Konferencji „Twórczość i dialog – teoria i praktyka. Intelktualiści i młoda inteligencja w Europie przemian*. – Warszawa, 11-13 października 2004 roku. – С. 9-14.

13. Овчинникова А. П. Одно из универсальных средств актуализации интеллектуальной коммуникации / А. П. Овчинникова // *Postawa uniwersalistyczna. Przesłanki, zasady, formy, wartosci i ograniczenia*. – Warszawa: WPTU, 2007. – S. 132-134.

14. Овчинникова А. П. Легитимация необразованности и ирония / А. П. Овчинникова // Правове життя сучасної України : Тези доп. Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.) / Відп. ред. д-р юрид. наук. проф. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 55-57.

15. Овчинникова А. П. Юридическая педагогика и театральное искусство / А. П. Овчинникова // Правове життя України : Матер. Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (20–21 травня 2011 р., Одеса). Т. 1 / відп. ред. д-р юрид. наук В.М. Дрьомін. – Одеса : Фенікс, 2011. – С.44 – 46.

16. Овчинникова А. П. Книга среди других средств коммуникации / А. П. Овчинникова // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т. 1. / відп. ред. д-р юрид. наук В.М. Дрьомін. – Одеса : Фенікс, 2012. – С.48–50.

17. Овчинникова А. П. О концептах правовой культуры / А. П. Овчинникова // Правове життя сучасної України: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С.В. Ківалова (16–17 травня 2014 р. м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С. 53–55.

18. Овчинникова А. П. Общезначимость аксиологии / А. П. Овчинникова // Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія: матер. Міжнар. «круглого столу» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р.). – Одеса, Фенікс, 2012. – С. 5–9.

19. Овчинникова А. П. Герои современной криминологической культуры / А. П. Овчинникова // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т.1 / відп. за випуск д.ю.н. проф. В. М. Дрьомін. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 65-67.

20. Овчинникова А. П. Ценности юриста и его речевые ориентации / А. П. Овчинникова // Актуальні проблеми філософії права. Аксиосфера права та держави : матер. міжнар. «круглого столу» / за ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 41-44.

21. Овчинникова А. П. Онтологическая хрупкость права: культурантропологическое видение / А. П. Овчинникова // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності : матер. II міжнар. науково-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 лютого 2015 р.) / за заг. ред. д. політ. н., професора Д.В. Яковлева. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – С. 23-25.

АНОТАЦІЯ

Овчинникова А. П. Феноменологія правової культури: філософсько-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Одеська юридична академія», 2016.

Дисертація присвячена фундаментальним філософсько-правовим та методологічним засадам феноменологічної концепції правової культури. Досліджено та зіставлено сучасні домінантні підходи до розуміння природи та сутності правової культури, показано їх переваги і недоліки. Особливу увагу приділено проблематиці формування культурологічного дискурсу про право, в якому феноменологічна проблематика набуває особливої ваги.

Виявлено культурологічні підвалини застосування феноменології при дослідженні правової культури. Якщо феноменологія, насамперед, базується на ідеї безпосереднього чуттєвого досвіду, редукування теоретичних дедуктивних схем, які протистоять осмисленню речей як вони є, то правова культура якраз є системою концептів, які формуються за рахунок особистого чи колективного досвіду в контексті соціального життя. На цій основі показано змістовні характеристики статичної та динамічної правової культури як таких, що знаходять своє вираження в колективній пам'яті про право та правовій аккультурації.

Показано процес формування та використання концептів правової культури – особливих правових понять, які в культурному контексті

набувають складного багатшарового забарвлення. Розкрито буквальный, пасивний та активний прошарок концептів правової культури. Розглянуто проблеми включеності правової культури до правової комунікації, їх взаємодію.

Ключові слова: правова культура, правова феноменологія, феноменологія правової культури, правова акультурація, статика і динаміка правової культури, концепти правової культури, правова комунікація.

АННОТАЦИЯ

Овчинникова А. П. Феноменология правовой культуры: философско-правовое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», 2016.

Диссертация посвящена фундаментальным философско-правовым и методологическим основам феноменологической концепции правовой культуры. Исследованы и сопоставлены современные доминантные подходы к пониманию природы и сущности правовой культуры, показаны их преимущества и недостатки. Особое внимание уделено проблематике формирования культурологического дискурса о праве, в котором феноменологическая проблематика приобретает особое значение. Охарактеризованы основные направления исследования правовой культуры в рамках философского (аксиологического), социологического, антропологического и информационно-семиотического подходов, показаны преимущества и недостатки этих подходов в связи с формированием философско-правовой рефлексии правовой культуры.

Выявлены культурологические основы применения феноменологии при исследовании правовой культуры. Если феноменология, прежде всего, базируется на идее непосредственного чувственного опыта, редуцирования теоретических дедуктивных схем, которые противостоят осмыслению вещей как они есть, то правовая культура как раз является системой концептов, которые формируются за счет личного или коллективного опыта в контексте социальной жизни. На этой основе показаны содержательные характеристики статистики и динамики правовой культуры как таковых, которые находят свое выражение в коллективной памяти о праве и правовой аккультурации.

Показан процесс формирования и использования концептов правовой культуры – особых правовых понятий, которые в культурном контексте приобретают сложную многослойную окраску. Раскрыт буквальный, пассивный и активный слой концептов правовой культуры. Каждый слой правовой культуры связан с развёртыванием новых его граней. Рассмотрены проблемы включенности правовой культуры в правовую коммуникацию, их взаимодействие.

Раскрыто влияние феноменологической концепции правовой культуры на становление тех направлений юридических исследований, которые связаны с изучением культурного контекста права: «право и литература», «право и экономика», «право и мультикультурализм». Особое внимание уделено тому, как правовая культура вовлечена в процесс принятия юридически значимых решений, прежде всего, в рамках проблемы «культурной защиты» в уголовной юстиции. Определены перспективы применения феноменологической концепции правовой культуры в исследовании проблем правовой коммуникации, в частности, в плоскости межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: правовая культура, правовая феноменология, феноменология правовой культуры, правовая аккультурация, статика и динамика правовой культуры, концепты правовой культуры, правовая коммуникация.

SUMMARY

Ovchinnikova A. P. Phenomenology of Legal Culture: A Philosophical and Legal Research. – Manuscript.

The thesis for a Candidate of Law Degree in the Specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2016.

The thesis is devoted to fundamental philosophical, methodological and legal bases of phenomenological understanding of legal culture. The current dominant approach to understanding the nature and essence of legal culture are explored and mapped, their advantages and disadvantages are shown. Particular attention is paid to the problems of formation of cultural discourse of the law, where the phenomenological issues are of particular importance.

Author discovers cultural foundations of application of phenomenology in the study of legal culture. If phenomenology primarily based on the idea of direct sensory experience, reduction of deductive theoretical schemes that oppose to the understanding of things as they are, the legal culture is just a system of concepts that form due to personal or collective experience in the context of social life. On this basis author shows the substantial characteristics of statics and dynamics of a legal culture that is reflected in the collective memory of the law and legal acculturation.

Displaying the formation and use of the concepts of legal culture – specific legal notions, which in the cultural context become complicated and multilayer. Author solves literal, passive and active layers of concepts of legal culture. Problems of involvement of legal culture of the legal communication are discovered and their interaction is described.

Keywords: legal culture, legal phenomenology, phenomenology of legal culture, legal acculturation, statics and dynamics of legal culture, concepts of legal culture, legal communication.

Підписано до друку 23.05.2016.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.